

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΠΑΤΡΩΝ
UNIVERSITY OF PATRAS

ΑΝΟΙΚΤΑ ακαδημαϊκά
μαθήματα ΠΠ

Πολυπολιτισμικότητα και Σχεδιασμοί Μάθησης

13: Διαπολιτισμική εκπαίδευση/κατάρτιση
εκπαιδευτικών: Διαχείριση ετερότητας και δημιουργία
στερεοτύπων στο Νηπιαγωγείο

Αρβανίτη Ευγενία

ΤΕΕΑΠΗ, Πανεπιστήμιο Πατρών

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ & ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ, ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ & ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ
Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Άδειες Χρήσης

Το παρόν υλικό διατίθεται με τους όρους της άδειας χρήσης Creative Commons Αναφορά, Μη Εμπορική Χρήση Παρόμοια Διανομή 4.0 [1] ή μεταγενέστερη, Διεθνής Έκδοση. Εξαιρούνται τα αυτοτελή έργα τρίτων π.χ. φωτογραφίες, διαγράμματα κ.λ.π., τα οποία εμπεριέχονται σε αυτό και τα οποία αναφέρονται μαζί με τους όρους χρήσης τους στο «Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων».

[1] <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/>

Ως **Μη Εμπορική** ορίζεται η χρήση:

που δεν περιλαμβάνει άμεσο ή έμμεσο οικονομικό όφελος από την χρήση του έργου, για το διανομέα του έργου και αδειοδόχο

που δεν περιλαμβάνει οικονομική συναλλαγή ως προϋπόθεση για τη χρήση ή πρόσβαση στο έργο

που δεν προσπορίζει στο διανομέα του έργου και αδειοδόχο έμμεσο οικονομικό όφελος (π.χ. διαφημίσεις) από την προβολή του έργου σε διαδικτυακό τόπο

Ο δικαιούχος μπορεί να παρέχει στον αδειοδόχο ξεχωριστή άδεια να χρησιμοποιεί το έργο για εμπορική χρήση, εφόσον αυτό του ζητηθεί.

Σημείωμα Αναφοράς

- Copyright Πανεπιστήμιο Πατρών, Αρβανίτη Ευγενία 2015. «Πολυπολιτισμικότητα και Σχεδιασμοί Μάθησης». Έκδοση: 1.0. Πάτρα 2015. Διαθέσιμο από τη δικτυακή διεύθυνση: <https://eclass.upatras.gr/courses/PN1548/>

Χρηματοδότηση

- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό έχει αναπτυχθεί στα πλαίσια του εκπαιδευτικού έργου του διδάσκοντα.
- Το έργο «**Ανοικτά Ακαδημαϊκά Μαθήματα στο Πανεπιστήμιο Πατρών**» έχει χρηματοδοτήσει μόνο τη αναδιαμόρφωση του εκπαιδευτικού υλικού.
- Το έργο υλοποιείται στο πλαίσιο του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση» και συγχρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) και από εθνικούς πόρους.

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ & ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ, ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ & ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Σκοπός ενότητας

- Να τεκμηριωθεί θεωρητικά η έννοια του στερεότυπου
- Να αναλυθούν οι κατηγορίες στερεοτύπων που φέρνουν τα νήπια στο σχολείο
- Να αναλυθεί το μοντέλο/ αρχές/τυπολογία της διαπολιτισμικής κατάρτισης των εκπαιδευτικών
- Να γίνει συνοπτική αναφορά στην έννοια της διαπολιτισμικής ικανότητας

Δραστηριότητα

- Συμπληρώστε την κλίμακα Διαπολιτισμικής ευαισθητοποίησης.....
- Πώς θα χαρακτηρίζατε τον εαυτό σας ως προς;
 - Την ετοιμότητα εμπλοκής σε Αλληλεπίδραση:
 - Το σεβασμό στις πολιτισμικές διαφορές:
 - Την άνεση για Αλληλεπίδραση:
 - Την ευχαρίστηση από την Αλληλεπίδραση:
 - Την παρατηρητικότητα κατά την Αλληλεπίδραση:

Στερεότυπα

- παραπέμπουν σε μια διάσταση κατηγοριοποίησης
- εμφανίζονται ως μια πίστη, μια γνώση, μια αναπαράσταση που αφορά μια ομάδα και τα μέλη της

Προκαταλήψεις

- μια τάση συναισθηματικής φύσης και παραπέμπουν σε μια στάση απέναντι σε μια ομάδα
- αντιστοιχούν
 - σε ένα αρνητικό συναίσθημα και μια αρνητική συμπεριφορά,
 - σε μια μεροληπτική ενέργεια απέναντι σε ένα άτομο, εξαιτίας του γεγονότος ότι ανήκει σε κάποια συγκεκριμένη κοινωνική ομάδα.
- Ένας από τους λόγους που καθιστά την (εκπαιδευτική) ενασχόληση με τις προκαταλήψεις απαραίτητη είναι
 - η σύνδεσή τους με μεροληπτικές και ρατσιστικές στάσεις και συμπεριφορές, καθώς και
 - η αναγνώριση της προκατάληψης (π.χ, φυλετικής, εθνικής) ως πηγής διομαδικής σύγκρουσης

3 διαστάσεις ανάλυσης

- α) της **γνωστικής**, στην οποία εντάσσεται το στερεότυπο (πχ το στερεότυπο του Μαύρου),
- β) της **συναισθηματικής**, με την οποία σχετίζεται η προκατάληψη (πχ η εχθρότητα που εκφράζεται απέναντι στον Μαύρο),
- γ) της **συμπεριφορικής**, η οποία παραπέμπει σε **στάσεις διάκρισης** που βασίζονται στην υπαγωγή του ατόμου σε μια κοινωνική κατηγορία, χωρίς να λαμβάνονται υπόψη οι προσωπικές ικανότητες και τα προσόντα του
 - (πχ η υποβάθμιση του Μαύρου λόγω της ένταξης του σε μια ομάδα η οποία διαφοροποιείται ως προς το χρώμα του δέρματος.

Στερεότυπα- θεωρ. υπόβαθρο

- **Η Υπόθεση της επαφής** (Allport, 1954) - μια δημοφιλής άποψη για την αλλαγή των στερεότυπων,
 - για να μειωθεί η σύγκρουση μεταξύ των ομάδων και να **βελτιωθούν οι δι-ομαδικές σχέσεις** είναι η **επαφή** μεταξύ των ομάδων,
- Επιθυμητό αποτέλεσμα υπάρχει όταν η επαφή χαρακτηρίζεται από
 - συχνότητα,
 - διάρκεια
 - εγγύτητα και συνεργατική αλληλεξάρτηση των μελών,
- Οι σχέσεις στηρίζονται
 - στην ισότιμη κοινωνική θέση,
 - διαψεύδουν το στερεότυπο και
 - υποστηρίζουν τους ισχύοντες κοινωνικούς κανόνες και τις νόμιμες αρχές εξουσίας.

Η Υπόθεση της επαφής

- δεν διευκρινίζει τις συνθήκες που ευνοούν τη γενίκευση των θετικών αποτελεσμάτων της
- προτάθηκαν 4 μοντέλα, βασισμένα στην έννοια της **κοινωνικής κατηγοριοποίησης**:
- α) της **αποκατηγοριοποίησης**, όπου η επαφή γίνεται σε **διαπροσωπικό** επίπεδο,
- β) της **ελάχιστης ψυχολογικής κατηγοριοποίησης**, όπου η επαφή γίνεται σε **δι-ομαδικό** επίπεδο και μετά τα θετικά αποτελέσματα γενικεύονται σε όλα τα μέλη των ομάδων,
- γ) της **επανακατηγοριοποίησης**, όπου τα μέλη της ενδο-ομάδας και έξω-ομάδας υπάγονται σε ένα **υπερτεταγμένο** επίπεδο, υιοθετώντας μια κοινή ενδο-ομαδική ταυτότητα και
- δ) της **διπλής ταυτότητας**, όπου τα άτομα παράλληλα με την κοινή ενδο-ομαδική ταυτότητα διατηρούν την κοινωνική ταυτότητα της ομάδας προέλευσης.

Αποδυνάμωση στερεοτύπων

- Η αποδυνάμωση των στερεοτυπικών αντιλήψεων προϋποθέτει ένα πλαίσιο
 - συνεργασίας,
 - ανταλλαγής,
 - αλληλοκατανόησης και αλληλεπίδρασης,
 - ομαδικής εργασίας και επικοινωνίας,
 - στοιχεία που αμβλύνουν τις φυλετικές, μαθησιακές και κοινωνικές διαφορές.
- Είναι χρήσιμο σε κάθε παιδί να ενισχυθεί η ταυτότητα του (προσωπική και κοινωνική), η κριτική σκέψη αλλά και η ενσυναίσθηση για την ετερότητα γιατί η αποδοχή της διαφορετικότητας το καθιστά ικανότερο για την αντιμετώπιση και εξάλειψή της.
- Η συνειδητοποίηση των στερεότυπων και προκαταλήψεων συνιστά τη βασικότερη προϋπόθεση
 - δημιουργικής αντιπαράθεσης των παιδιών με τις διαφορές και τη συμπεριληψή τους.
 - Την επαναοριοθέτηση ξεπερασμένων θεωρήσεων και δεισμών π.χ. «ο άλλος» ή «ο ξένος» μαθητών. Την επίγνωση των διαφόρων μορφών ανισότητας ή αποκλεισμού
 - Την οικειότητα με το διαφορετικό.

Το πολιτισμικό φορτίο πάει σχολείο

- Τα στερεότυπα και οι προκαταλήψεις αποτελούν μέρος της κοινωνικής γνώσης που αποκτούν τα παιδιά στη διάρκεια της κοινωνικοποίησης τους. Στην πρώιμη παιδική ηλικία τα παιδιά:
 - γνωρίζουν κεντρικές κοινωνικές στάσεις μιας κουλτούρας.
 - είναι σε θέση να διαφοροποιούν, να ξεχωρίζουν, μαθαίνουν ότι οι διαφορές αξιολογούνται.
 - σχετίζουν τις αξιολογήσεις αυτές
 - αρχικά κυρίως με εξωτερικά γνωρίσματα και
 - στη συνέχεια με τις κοινωνικές κατηγορίες, όπως το φύλο, την εθνότητα και τη φυλή.
- Παρατηρώντας κανείς παιδικά βιβλία, παιχνίδια ή φιλμ διαπιστώνει ότι
 - ο κοινωνικός κόσμος και οι σχέσεις που τον χαρακτηρίζουν παρουσιάζεται συνήθως μέσα κατηγορίες **δυσμίων** - του «καλού» και του «κακού».
 - οι πρώτες γνώσεις για τον κόσμο στηρίζονται και σε στερεοτυπικές αναπαραστάσεις, οι οποίες έχουν λογική και του χρηστική αξία γιατί συνιστούν σταθερά σημεία προσανατολισμού της δράσης των παιδιών.
- Οι προκαταλήψεις και τα στερεότυπα είναι κομμάτι της διαδικασίας εκμάθησης της γλώσσας με την οποία τα παιδιά μαθαίνουν τις υφιστάμενες, κυρίαρχες κοινωνικές κατηγοριοποιήσεις.

Ορισμένα Δεδομένα / 1

- Τα παιδιά περνούν το κατώφλι του νηπιαγωγείου έχοντας ήδη τη δική τους ιστορία –**Cuffaro** ή βιόκοσμο (Kalantzis & Cope, 2013- Νέα Μάθηση)
- Ένα σύνολο δηλαδή γνώσεων, αφηγήσεων, αναπαραστάσεων με τις οποίες
 - «εννοούν, αλλά και να παρανοούν αρκετά πράγματα»,
 - καταλαβαίνουν τον εαυτό τους και
 - ερμηνεύουν τον τρόπο με τον οποίο λειτουργούν οι άνθρωποι.
- Αυτή η γνώση είναι πάντοτε μια **διαμεσολαβημένη γνώση**, επηρεασμένη από τον πολιτισμό και τα αξιακά πρότυπα του περιβάλλοντος στο οποίο μεγαλώνουν.
- Σύμφωνα με το μοντέλο των **Trautner, Helbing, Sahm, Penning** , τα νήπια γνωρίζουν και χρησιμοποιούν τα στερεότυπα
 - τόσο για γενικεύσεις,
 - όσο και για την αυτοπαρουσίαση.
- Το φύλο ενός ατόμου χρησιμεύει, για παράδειγμα, για γενικεύσεις του είδους «όλοι οι άνδρες είναι δυνατοί» και «όλες οι γυναίκες είναι αδύναμες».

Ορισμένα Δεδομένα / 2

- Οι **Kimperly et al.** σε ερευνά τους διαπίστωσαν σαφείς προκαταλήψεις στη συμπεριφορά παιδιών προσχολικής και σχολικής ηλικίας απέναντι σε ομάδες στις οποίες δεν ανήκαν ή δε διέθεταν κοινά χαρακτηριστικά με τη δική τους.
- Οι προκαταλήψεις αυτές είτε αναφέρονται
 - στο φύλο,
 - τη φυλή ή την εθνικότητα.
- Προκαταλήψεις και στερεότυπα αναπαράγονται συχνά και μέσα από τα παιχνίδια μίμησης των παιδιών.
- Ο **Cohen** παραπέμπει στο γεγονός ότι μέσα από τα σύμβολα και τους συμβολισμούς των παιχνιδιών αναπαράγονται στάσεις οι οποίες στηρίζουν ή οδηγούν σε ανοιχτές μορφές ρατσισμού.

Πρώιμοι συμβολισμοί & εμπειρίες/ 1

- Οι **Duckitt, Wall και Pokroy** παραπέμπουν στο συμβολισμό των χρωμάτων για να ερμηνεύσουν την προτίμηση των παιδιών προς το άσπρο χρώμα και να διαπιστώσουν την ανάπτυξη φυλετικών προκαταλήψεων στο μέλλον.
- Δεδομένα και πειράματα καταδεικνύουν
 - τη σαφή **σχέση της επιλογής στη διαβάθμιση ενός χρώματος ή τις χρωματικές επιλογές** των παιδιών προσχολικής ηλικίας με τις **φυλετικές τους προτιμήσεις**,
 - Το **φόβο στις διαφορές του χρώματος** μεταξύ των ανθρώπων, καθώς και τη **διαφορετικότητα στη γλώσσα, το φύλο και την ελλιπή σωματική διάπλαση**, κάτι που μπορεί να οδηγήσει στην ανάπτυξη ρατσιστικών στερεοτύπων.
- Τα παιδιά μαθαίνουν παρατηρώντας και αξιολογώντας
 - τόσο τις ομοιότητες και τις διαφορές που εμφανίζονται μεταξύ των ανθρώπων
 - όσο και τα λεκτικά ή τα μη λεκτικά μηνύματα και τη γενικότερη πληροφόρηση που λαμβάνουν.
- Αναπτύσσουν φόβους απέναντι στο διαφορετικό που δεν οφείλονται
 - στην «ανθρώπινη φύση» (π.χ. «έμφυτη ξеноφοβία»),
 - αλλά σε συγκεκριμένα μηνύματα που εμπεριέχονται στη γλώσσα (επικοινωνία), στις συμπεριφορές και στις στάσεις των υποκειμένων που ανήκουν στο κοινωνικό περιβάλλον τους.
- **Ο φόβος διαμεσολαβείτε μέσα από την κατασκευασμένη εικόνα του «ξένου» και τα ιδιαίτερα γνωρίσματα που προσδίδονται σε αυτόν.**

Πρώιμοι συμβολισμοί & εμπειρίες/ 2

- Τα υψηλά ποσοστά εθνοκεντρισμού σε παιδιά προσχολικής ηλικίας οφείλονται στην προτίμηση τους προς τα άτομα της ομάδας στην οποία ανήκαν ή στην προκατάληψη τους προς τον «διαφορετικό», τον «άλλο». (**Frances Aboud**)
- Η προτίμηση προς τα μέλη της ομάδας εμφανίζεται από τα 5 έτη, προτίμηση που αυξάνεται στα πρώτα σχολικά χρόνια λόγω της υπάρχουσας κοινωνικής γνώσης για τον «ξένο».
 - εμφανίζεται ασθενέστερη μεν, αλλά τα μέλη εκτός ομάδας γίνονται αποδέκτες αυστηρότερης κριτικής.
- Στα 2 του χρόνια το παιδί εντοπίζει διαφορές στους ανθρώπους και ξεχωρίζει, άτομα με διαφορετικό χρώμα δέρματος,
- στα 3 διακρίνει τα δυο φύλα και κατατάσσει τον εαυτό του σε αυτά, ενώ προσανατολίζει τη δράση του σε συγκεκριμένες κατηγορίες όπως αυτές του φύλου και της εθνότητας.
- (τα παιδιά 3 έως 4 ετών είναι σε θέση να διαφοροποιούν και με βάση την εθνικότητα.)
- **Στην πρώτη σχολική ηλικία** αυτή η κατηγοριοποίηση επεκτείνεται και σε φυσικές ιδιότητες όπως το βάρος, αλλά και σε πνευματικές, όπως η ευφυΐα.
- Αργά αλλά σταθερά ο κόσμος χωρίζεται σε ομάδες, που τα μέλη τους έχουν σαφείς ομοιότητες.

Στα επόμενα χρόνια οι διάφορες ομάδες συγκρίνονται μεταξύ τους και εκφράζονται αξιολογικές κρίσεις.

«Εγώ» και η ομάδα μου είμαστε καλοί, οι «άλλοι» είναι πολύ διαφορετικοί από εμάς, άρα είναι «κακοί», «αδύναμοι», «άσχημοι» και «χαζοί», άρα οι «άλλοι» είναι κατώτεροι από «εμάς».

Πρώιμοι συμβολισμοί & εμπειρίες/ 3

- Αρκετά παιδιά στην ηλικία των 5 ετών επιδεικνύουν προκατειλημμένη ή αυταρχική προσωπικότητα. (**Allport**)
- Είναι τα παιδιά που πιστεύουν πως υπάρχει μόνο ένας σωστός τρόπος, που επαγρυπνούν γιατί πιστεύουν ότι κάποιος απειλεί τη ζωή και την ασφάλεια τους.
- Η υπακοή και η τιμωρία κατέχουν κεντρική θέση στη ζωή τους.
- Τα αισθήματα τους προς τους γονείς είναι αντιφατικά, καθώς τους αγαπούν και τους φοβούνται ταυτόχρονα.
- Ο κόσμος τους είναι διχοτομημένος. Υπάρχει το σωστό και το λάθος και τίποτα στο ενδιάμεσο.
- Το άγχος και η δυσπιστία κυριαρχεί στη ζωή τους και δεν αφήνει περιθώρια για ανοχή και κατανόηση των ανθρώπινων αδυναμιών.
- Οι άλλοι είναι πρωτίστως κακοί, μέχρι αποδείξεως του αντιθέτου.
- Στην ηλικία των 8 ετών είναι σε θέση να διαφοροποιούν σταθερά και πολύ συγκεκριμένα τις εθνικότητες, αν και αντιμετωπίζουν την εθνικότητα ως σταθερό μέγεθος.
- Αντίθετα, σε μικρότερες ηλικίες αντιπροσωπεύουν την άποψη ότι η εθνικότητα μπορεί να αλλάξει όπως και το φύλο.

Πρώιμοι συμβολισμοί & εμπειρίες/ 4

- Τα παιδιά ηλικίας 3 έως 6 ετών, γνωρίζουν να χρησιμοποιούν τις εθνοτικές διαφορές σε πολύπλοκες κοινωνικές καταστάσεις αναπαράγοντας έτσι την κυρίαρχη κοινωνική τάξη (van Ausdale & Feagin 2001).
- Η χρησιμοποίηση των στερεότυπων πρέπει να ερμηνευτεί ως μια προσπάθεια πιστοποίησης και σταθεροποίησης της ταυτότητας μέσα από την ενεργοποίηση του μηχανισμού της διαφοροποίησης.
 - πρόκειται για προσπάθειες θετικού αυτοπροσδιορισμού μέσα από διαδικασίες απόδοσης διαφορετικών, ειδικότερα αρνητικών γνωρισμάτων στους άλλους
 - Η εκάστοτε δική τους ομάδα έχει μόνο θετικά γνωρίσματα, η ομάδα των άλλων μόνο αρνητικά.
- Τα μικρά παιδιά δεν μιμούνται απλώς ότι έχουν ακούσει ή ότι έχουν κάποτε δει.
- Μπορούν και χρησιμοποιούν αυτή τη γνώση ως εφελτήριο δράσης στη διάρκεια της συνάντησης τους με τους «άλλους» πάντοτε σε ένα συγκεκριμένο συν-κείμενο.
- Οι εθνοτικές κατηγορίες συνδέονται πάντοτε με **αξιολογήσεις** πριν ακόμη το παιδί μάθει ακριβώς ποια γνωρίσματα χαρακτηρίζουν μια εθνότητα, σε τι διαφέρει από τη δική του ομάδα, υπάρχουν αξιολογήσεις.

Ο ρόλος του εκπαιδευτικού

- Ο εκπαιδευτικός καλείται να αποτελέσει
 - τη «γέφυρα» σύνδεσης ανάμεσα στα διαφορετικά πολιτισμικά περιβάλλοντα
 - αλλά και να εφαρμόσει την διαπολιτισμική προσέγγιση, η οποία εναντιώνεται σε κάθε είδους στερεοτυπική ιεράρχηση του διαφορετικού.
- Ο ρόλος του έγκειται κυρίως στην ώθηση για εμπλοκή των παιδιών σε ενεργητικές και δημιουργικές δραστηριότητες, για να
 - κατασκευάσουν από κοινού ηθικές αρχές δράσης και συμβίωσης,
 - αναπτύξουν την ικανότητα της ενσυναίσθησης και να αναθεωρήσουν (ή αντίστοιχα να ενισχύσουν) συγκεκριμένες στάσεις, απόψεις, αντιλήψεις.
- Έτσι τίθενται και οι βάσεις, για μια νέα, ομάδα, με κανόνες που είναι αμοιβαία δεκτές και σεβαστές.
- Ο συνδυασμός της ενθάρρυνσης για διατήρηση της κοινωνικής ταυτότητας της ομάδας προέλευσής τους με παράλληλη προβολή και αποδοχή της κοινής ενδο-ομαδικής ταυτότητας συμβάλει στην αποδυνάμωση των στερεότυπων.

Ο ρόλος

- Μια παιδαγωγική προσέγγιση που θέτει σαν στόχο την καταπολέμηση των διακρίσεων, των προκαταλήψεων και εν γένει των μεροληπτικών συμπεριφορών προϋποθέτει μια συνειδητή επιλογή εκ μέρους του εκπαιδευτικού που θα την υιοθετήσει. Δεν πρόκειται απλώς για ένα σύνολο παιδαγωγικών εργαλείων τα οποία αρκεί να γνωρίζει ο εκπαιδευτικός προκειμένου να τα εφαρμόσει. Πριν από την οποιαδήποτε εφαρμογή είναι απαραίτητη η θεωρητική τοποθέτηση και όταν μάλιστα πρόκειται για ζητήματα που άπτονται της ατομικής και κοινωνικής δικαιοσύνης και συνοχής, η θεωρητική τοποθέτηση είναι κατά πολύ ιδεολογικής τάξης. Πέραν όμως των ατομικών θέσεων, ο εκπαιδευτικός χρειάζεται κατάλληλη κατάρτιση, η οποία να του παρέχει θεωρητικά και πρακτικά εφόδια διαχείρισης της ίδιας της ετερότητας, καθώς και της κοινωνικής αντιμετώπισής της. Ο εκπαιδευτικός που τάσσεται υπέρ μιας παιδαγωγικής της ένταξης παιδιών με διαφορετικές κοινωνικο-πολιτισμικές προσλαμβάνουσες ή αναφορές θα πρέπει να είναι σε μόνιμη εγρήγορση και να εργάζεται προς δύο κατευθύνσεις: τον εαυτό τον και τούς άλλους (παιδιά, συναδέλφους, γονείς).

Διαπολιτισμική κατάρτιση

- Η κατάρτιση ΟΛΩΝ των εκπαιδευτικών θα πρέπει να διαπνέεται από τις αρχές της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης
- Στόχος η καλύτερη κατανόηση της πολυπολιτισμικής πραγματικότητας και της διαπολιτισμικής επικοινωνίας σε μια σύγχρονη παγκοσμιοποιημένη πραγματικότητα

Τυπολογία κατάρτισης

Σύμφωνα με τον Gay (1980) η διαπολιτισμική κατάρτιση είναι:

- **Γνωστική** (γνωστική κατανόηση προβλημάτων, κατανόηση πολιτισμικού πλαισίου και εθνοτικής βιογραφίας της κοινότητας μάθησης/κοινωνίας)
- **Πραξιακή** (προσαρμογή της διδακτικής πρακτικής/συμπεριφοράς/στάσης στις ανάγκες των μαθητών)
- **Επακόλουθη** (αξιολόγηση της αποτελεσματικότητας της συμπεριφοράς του εκπαιδευτικού μέσα από την καταγεγραμμένη συμπεριφορά των μαθητών)
- **Συναισθηματική** (στάσεις των εκπαιδευτικών για υιοθέτηση διαπολιτισμικής προσέγγισης στο σχολείο)
- **Εμπειρική** (μέσα από επικοινωνία με εθνοπολιτισμικές ομάδες, διομαδική μάθηση, κτλ)

Τυπολογία εκπαίδευσης του Lynch (1986) για περιορισμό εθνοκεντρικής εξάρτησης

- 1^ο στάδιο: εθνοκεντρική αιχμαλωσία
- 2^ο στάδιο: ad hoc πολυπολιτισμός
- 3^ο στάδιο: προγραμματικός πολυπολιτισμός
- 4^ο στάδιο: ολιστική πολυπολιτισμική πολιτική
- 5^ο στάδιο: θεσμικός πολυπολιτισμός
- 6^ο στάδιο: ολικός θεσμικός πολυπολιτισμός
- 7^ο στάδιο: συστημικός πολυπολιτισμός

Παράμετροι περιεχομένου διαπολιτισμικής κατάρτισης (Lynch)

- Πολιτισμική διάσταση
- Ηθική διάσταση
- Γνωστική διάσταση
- Παιδαγωγική διάσταση
- Επακόλουθη διάσταση
- Εμπειρική διάσταση

Στάδια πολιτισμικής εξέλιξης (Banks, 1985)

- Το σχολείο είναι χώρος αμοιβαίου επιπολιτισμού
- Οι εκπαιδευτικοί με βάση την εμπειρία, την προσωπικότητα και το επίπεδο γνώσης μπορούν να περάσουν από διαφορετικά στάδια πολιτισμικής εξέλιξης όπως:
 1. Την πολιτισμική ψυχολογική αιχμαλωσία
 2. Τον πολιτισμικό εγκλεισμό (εκ νέου ανακάλυψη της εθνοτικής ταυτότητας)
 3. Την διευλεύκανση της πολιτισμικής ταυτότητας
 4. Τον διπολιτισμό
 5. Τον πολυπολιτισμό και τον στοχαστικό εθνικισμό
 6. Τον οικουμενισμό και την οικουμενική ταυτότητα

Γνωστικές παράμετροι διαπολιτισμικής κατάρτισης

- Οι εκπαιδευτικοί, για την αποτελεσματικότερη λειτουργία τους σε πολυπολιτισμικά περιβάλλοντα πρέπει να έχουν
- Κοινωνική γνώση
- Ευρωπαϊκή και παγκόσμια γνώση
- Παιδαγωγική γνώση

1. Κοινωνική γνώση

- Γνώση και κατανόηση των πολιτισμικών προτύπων
- Κατανόηση κατασκευής της γνώσης για βασικές έννοιες, γενικεύσεις και θεωρίες γύρω από τη θέση των εθνοπολιτισμικών ομάδων
 - Π.χ. η γενίκευση ότι η ευφυΐα καθορίζεται κυρίως βιολογικά ή ότι τα παιδιά αλλοδαπών παρουσιάζουν πολιτισμική στέρηση είναι ευρέως διαδεδομένη άποψη που στιγματίζει
- Διαλεύκανση πολιτισμικής ταυτότητας των εκπαιδευτικών και θετικές στάσεις

2.Ευρωπαϊκή και παγκόσμια γνώση

- Κατανόηση της οικονομικής, πολιτισμικής, κοινωνικής και πολιτικής παγκοσμιοποίησης και των επιδράσεών της
- Διεθνής μάθηση
- Κριτική στάση στο οικείο/εθνικό πολιτισμικό σύστημα αξιών αλλά και σε αυτό που προβάλλει από υπερεθνικούς σχηματισμούς
- Αντίληψη του κοινωνικού μετασχηματισμού
- Η διαπολιτισμική εκπαίδευση δεν περιορίζεται μόνο στις διαφορές μεταξύ των εθνοπολιτισμικών ομάδων

3. Παιδαγωγική γνώση & δεξιότητες

- Αυτές αναφέρονται σε:
- Γνώσεις για τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των μαθητών, τους τρόπους μάθησης και παρακίνησής τους
- Γνώση για τη φύση των προκαταλήψεων και του ρατσισμού και στρατηγικές αντιμετώπισης
- Διδακτικές προσεγγίσεις

Διαπολιτισμική μάθηση, δράση & ικανότητα

- Τα σύγχρονα προγράμματα διαπολιτισμικής κατάρτισης των εκπαιδευτικών
- προωθούν τη διαπολιτισμική μάθηση και δράση
- διαμορφώνουν μια πολυσχιδή διαπολιτισμική *ικανότητα* (γνώσεις, στάσεις και δεξιότητες) και μια
- δεξιότητα διαπολιτισμικής ευαισθητοποίησης (intercultural/multicultural awareness) με βάση τις βιωματικές εμπειρίες και τον αναστοχασμό των ατόμων.

Χαρακτηριστικά της διαπολιτισμικής ικανότητας

- αναδεικνύεται ως ένα **σημαντικότατο παγκόσμιο προϊόν** (global commodity) που συνδέεται άμεσα με την διεθνοποίηση της εκπαίδευσης και τον διεθνοποιημένο ρόλο που καλούνται να διαδραματίσουν οι εκπαιδευτικοί και τα άτομα.
- ορίζεται δε ως μια πολύπλοκη διαδικασία πολιτισμικής ανταλλαγής, αλληλεπίδρασης και συμβολισμών σε ένα διεπιστημονικό πεδίο εφαρμογής και κοινωνικής πράξης, το οποίο αφορά την πολιτισμική διαφορετικότητα στο σύνολό της (Stier 2006).
- συνδυάζει τη δυνατότητα ενός **ατόμου να δημιουργεί και να διατηρεί σχέσεις, να επικοινωνεί αποτελεσματικά και να συνεργάζεται με σκοπό την επίτευξη συνεργατικών αποτελεσμάτων.**
- εμπειρικλείει και δεξιότητες ανάλυσης της παγκόσμιας κοινωνίας, αναστοχασμού, αποδοχής της αμφισημίας, ανάληψης ρίσκου, ενσυναίσθησης, διαπολιτισμικής συνείδησης, και ικανότητας μετασχηματισμού στο πλαίσιο της αναστοχαστικής νεωτερικότητας.

Διαπολιτισμικές γνώσεις

Το επίπεδο αυτό αφορά

- στη δυνατότητα θεωρητικής κατανόησης και ανάλυσης βασικών εννοιών,
 - αλλά και στις ίδιες τις γνώσεις σχετικά με τις πολιτισμικές συνθήκες (γεγονότα ιστορίας, μοντέλων συμπεριφοράς, αξιών, αρχών, εθίμων, συμβολισμών, παραδόσεων, ρόλων, κτλ)
- στην ικανότητα εφαρμογής των γνώσεων,
 - δηλαδή, έκφρασης και απόδειξής τους στο πλαίσιο σχεδιασμού και πραγματοποίησης εργασιών ή θεμάτων συζήτησης.

Διαπολιτισμικές δεξιότητες

- ΟΙ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΚΕΣ ΔΕΞΙΟΤΗΤΕΣ
 - (η δυνατότητα επικοινωνίας σε ένα ευρύ φάσμα τρόπων, ειδών, συστημάτων και γλωσσών).
- ΟΙ ΟΜΑΔΟΣΥΝΕΡΓΑΣΤΙΚΕΣ ΔΕΞΙΟΤΗΤΕΣ,
- ΕΝΔΟΠΡΟΣΩΠΙΚΕΣ ΔΕΞΙΟΤΗΤΕΣ ΠΟΥ ΑΝΑΦΕΡΟΝΤΑΙ ΣΕ **ΓΝΩΣΤΙΚΕΣ ΔΕΞΙΟΤΗΤΕΣ**
 - για την εναλλαγή ρόλων,
 - για αναστοχασμό, για ανάληψη ρόλων,
 - για διαχείριση και επίλυση προβλημάτων που προκύπτουν σε διαπολιτισμικές συναντήσεις,
 - για ευαισθητοποίηση σε πολιτισμικές ιδιαιτερότητες (culture-detection) και
 - για κριτική αξιολόγηση της πολιτισμικής διαφορετικότητας (Stier 2006).

Διαπολιτισμικές δεξιότητες συν.

- **ενδοπροσωπικές δεξιότητες** που αναφέρονται σε **συναισθηματικές δεξιότητες** όπως η προδιάθεση για κριτική αντίληψη και η κατανόηση των στερεοτυπικών συναισθημάτων και των επιπτώσεών τους, η διαχείριση συναισθημάτων όπως ξеноφοβία, αμηχανία, ανασφάλεια, αμφισημία, απογοήτευση, θυμός και εθνοκεντρισμός που προκαλούνται από άγνωστα πολιτισμικά πλαίσια (Stier 2006).
- **Διαπροσωπικές δεξιότητες** που αναφέρονται στη δυνατότητα επικοινωνίας με συνομιλητές σε ένα ευρύ φάσμα πολιτισμικών καταστάσεων, στη συνειδητοποίηση των επικοινωνιακών περιστάσεων στις οποίες εμπλέκονται τα άτομα αλλά και στην ερμηνεία του τρόπου αξιοποίησης των διαφόρων μορφών επικοινωνίας (σώμα γλώσσας, μη-λεκτικά σχήματα, σύμβολα, συναισθηματικές απαντήσεις).
- **Μεταγνωστικές δεξιότητες** συγκρισιμότητας και αναγνώρισης του πολιτισμικού σχετικισμού, καθώς και δεξιότητες κριτικής σκέψης. Δηλαδή, δυνατότητα κριτικής ανάλυσης διαπολιτισμικών συναντήσεων/αλληλεπιδράσεων και εξέτασης των πολιτισμικών συνθηκών που επηρεάζουν την οπτική των ατόμων. Σημαντική διάσταση αυτής της δεξιότητας είναι και η συνειδητοποίηση των μορφών του ιδιωτικού και δημόσιου λόγου (discourse awareness) που επηρεάζονται από πολιτισμικές προκαταλήψεις (Stier 2006).

Διαπολιτισμικές στάσεις

Το επίπεδο αυτό αναφέρεται

- στην διαμόρφωση θετικής στάσης και προδιάθεσης για αποτελεσματική επικοινωνία,
- στην ενεργή συμμετοχή για κατάκτηση συγκεκριμένων μαθησιακών στόχων,
- στη διαπραγμάτευση και προσαρμογή στις απαιτήσεις διαφορετικών μαθησιακών περιστάσεων και περιβαλλόντων.
- στην αυτοπεποίθηση και δέσμευση του ατόμου σε πανανθρώπινες αξίες και δικαιώματα.

Παιδαγωγική προσέγγιση

- Η εξοικείωση με την ποικιλομορφία και η κατανόηση της εσωτερικής λογικής κάθε κουλτούρας
- Η καλλιέργεια της ατομικής **αξιοπρέπειας και τον αυτοσεβασμού** ενός ατόμου, ειδικά μάλιστα ενός μικρού παιδιού, απαιτεί να το καθησυχάσουμε και να του παράσχουμε ένα αίσθημα ασφάλειας σχετικά με την πολιτισμική του ιδιαιτερότητα, δείχνοντάς τον ότι αυτή είναι το ίδιο σεβαστή με όλες οι άλλες. Για να παρασχεθεί χώρος ομαλής ψυχολογικής ανάπτυξης, θα πρέπει να υπάρχει και χώρος παρουσίας και έκφρασης της πολιτισμικής και κοινωνικής ποικιλομορφίας μέσα στο σχολικό πλαίσιο. Μόνο **έμπρακτα** μπορεί να περάσει το μήνυμα του σεβασμού και της ισότιμης αντιμετώπισης της κάθε ιδιαίτερης ταυτότητας.
- Εάν κάποιος αισθάνεται εκτίμηση και σεβασμό για αυτό που είναι και φέρει, τότε μπορεί να ταυτιστεί με τον πολιτισμό και το κράτος που τον παρέχει αναγνώριση και συνθήκες πολύπλευρης ανάπτυξης.
- Αντίθετα, όταν αντιμετωπίζεται ως πολίτης ή μαθητής δεύτερης κατηγορίας, κλονίζεται και ο αυτοσεβασμός τον και ο σεβασμός προς τον κοινωνικό περίγυρο που δρα μεροληπτικά και εχθρικά απέναντί τον. Άλλωστε, οποιοδήποτε εκπαιδευτικό σύστημα ή παιδαγωγική Θεωρία υποτιμά το ρόλο που παίζει το σχολείο στην καλλιέργεια της αυτοεκτίμησης των μαθητών του, αποτυγχάνει σε μία από τις πρωταρχικές λειτουργίες του

Μαθαίνοντας τη σχετικοποίηση

- Η **ικανότητα σχετικοποίησης**, δηλαδή η ικανότητα κάποιου να αντιλαμβάνεται τα διάφορα συστήματα σε σχέση με ό, τι τα καθορίζει, επομένως να λαμβάνει κανείς υπόψη και να συσχετίζει μια σειρά από παράγοντες και πιθανότητες πριν διαμορφώσει άποψη και εκφέρει κρίσεις, αποτελεί ένα ζητούμενο της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης, στο βαθμό που αυτή η ικανότητα συνιστά προϋπόθεση της κριτικής σκέψης.
- Επιπλέον, η ικανότητα σχετικοποίησης αποτελεί βασικό παράγοντα αναδιαμόρφωσης εθνοκεντρικών κρίσεων. Ακόμη κι αν θεωρεί κανείς πως το δικό του μοντέλο είναι καλύτερο από τον διπλανού, αναγνωρίζει στον άλλο το δικαίωμα να υιοθετεί αυτό που τον είναι οικείο. Από την άλλη, σεβόμενος την υποκειμενικότητα, μπορεί κανείς να εκθέσει την άποψή του προσέχοντας ταυτόχρονα να μην την επιβάλλει. Αυτού του είδους η κατανόηση ή και η συμπάθεια της άλλης κατάστασης και του άλλου υποκειμένου εννοεί αξιολογικές κρίσεις, οι οποίες, αν και δεν είναι αυτές καθαυτές αρνητικές, σε καμία περίπτωση πάντως δεν είναι δυσανεκτικές και άξιες περιφρόνησης
- Σε ένα δεύτερο επίπεδο, **ο εκπαιδευτικός πρέπει να γνωρίζει πως δεν διαθέτουμε κανένα μέσο ικανό να αποδείξει την ανωτερότητα ενός πολιτισμικού μοντέλου έναντι κάποιου άλλου**. Η αποδοχή και η κατανόηση αυτού του δεδομένου είναι καθοριστικής σημασίας για την καταπολέμηση ιεραρχικών αξιολογικών κρίσεων.

Αντιμετωπίζοντας την ετεροφοβία

- Η γνώση των μηχανισμών και των αιτίων που οδηγούν το άτομο στην άρνηση του «άλλου» αποτελεί σημαντικό εφόδιο για τον εκπαιδευτικό, ο οποίος μπορεί να αντιμετωπίσει καλύτερα τόσο τις δικές του στάσεις απέναντι στην ετερότητα όσο και τις στάσεις των μαθητών του.
- Η κατανόηση θεωριών, όπως αυτή της **κοινωνικής ταυτότητας**, **γνωστικών διαδικασιών**, όπως η **κοινωνική κατηγοριοποίηση**, καθώς και η γνώση των **τρόπων δημιουργίας των στερεοτύπων και των προκαταλήψεων** μπορούν να εφοδιάσουν τον εκπαιδευτικό με μια πολύτιμη συνειδητοποίηση: ότι πρόκειται για μηχανισμούς και διαδικασίες που, αν και συχνά οδηγούν σε νοσηρά αποτελέσματα, είναι απαραίτητα για τη διαμόρφωση της κοινωνικής σκέψης και δράσης.
- Όλα τελικά εξαρτώνται από τον τρόπο με τον οποίο κατασκευάζονται οι κατηγορίες και από τη χρήση της κατηγοριοποίησης. Επομένως, μπορούμε μέσω της αναφοράς στη δική μας ταυτότητα και στις δικές μας ανάγκες να εξηγήσουμε τις φοβίες που μας προκαλεί ο άλλος, ο διαφορετικός, και παράλληλα να ενδυναμώσουμε την αυτοεικόνα των μελών όλων των ομάδων που βρίσκονται σε επαφή, έτσι ώστε να προαγάγουμε την υπερηφάνεια και το αίσθημα αξιοπρέπειας τον καθενός, σε συνδυασμό με το σεβασμό προς τον άλλο.

Αποδοχή και διαχείριση της διαφοράς και της σύγκρουσης

- Η αποδοχή, η διερεύνηση και τελικά η απομυθοποίηση των διαφορών μεταξύ ατόμων και κοινωνικών ομάδων, καθώς και οι συγκρούσεις που προκύπτουν από την αντιμετώπιση αυτών των διαφορών συνιστούν ένα εκπαιδευτικό ζητούμενο. Μια στάση, που συναντάται συχνά σε εκπαιδευτικούς και ενδεχομένως οφείλεται σε κάποια αμηχανία και στην ελλιπή τους κατάρτιση σε θέματα διαπολιτισμικής παιδαγωγικής, είναι η αποσιώπηση της διαφοράς και της ρήξης. Μια τέτοια στάση μπορεί να θεωρείται πιο ανώδυνη, ειδικά μάλιστα όταν πρόκειται για την προσχολική ηλικία, μπορεί να θεωρείται ικανή να προλαμβάνει την έκφραση των διαφορών και των συγκρούσεων με βάση τη λογική πως κάτι υπάρχει μόνο όταν ονομάζεται. Η διαπολιτισμική διδασκαλία καλείται να ισορροπήσει ανάμεσα σε δύο λανθασμένες προσεγγίσεις: αυτής που επικεντρώνεται κυρίως στη διαφορά και εκείνης που την αποσιωπά. Η αποφυγή της εξέτασης των πολιτισμικών, κοινωνικών αλλά και ιδεολογικών διαφορών αφενός αποπέμπει αυτόματα (έστω και αθέλητα) τους «διαφορετικούς» μαθητές σε μια σφαίρα ανυπαρξίας, αφετέρου αφαιρεί τη δυνατότητα κατανόησης και άρα αποδοχής της διαφοράς εκ μέρους του συνόλου των μαθητών. Στη θέση λοιπόν μιας παιδαγωγικής της «αχρωματοψίας» κρίνεται ορθότερο να εφαρμοστεί μια παιδαγωγική «της σχέσης με τον Άλλο», στο πλαίσιο της οποίας οι διαφορές και οι συγκρούσεις συνιστούν «σημαντικά μέσα κοινωνικοποίησης του ατόμου, [μέσα] γνώσης και κατανόησης του εαυτού και των άλλων».

Πηγές

- Μάρκου, Γ. 1998, Προσεγγίσεις της Πολυπολιτισμικότητας και η διαπολιτισμική Εκπαίδευση- επιμόρφωση Εκπαιδευτικών, ΓΓΛΕ, Αθήνα.
- Αρβανίτη, Ε., 2009, **Αναλυτικά Προγράμματα και αναστοχαστική νεωτερικότητα: Μια διαπολιτισμική προσέγγιση**, Πρακτικά Συνεδρίου Παιδαγωγικής Εταιρείας, Ιωάννινα.
- **Επισυναπτόμενη Εργασία**

Τέλος Ενότητας